Published in Amar Asom on 17th October 2020.

মই যাম – *যাত্ৰা যে অবিৰাম* (মুনীন বৰকটকীৰ ১০৫ জন্মদিন উপলক্ষ্যে)

জীৱনৰ অপাৰ বৈচিত্ৰ্য, তাৰ সন্মুখত বান্ধোনত পৰি হাবু দাবু খোৱা মানুহ । এই মানুহটোৱে খোজ দিবলৈ যাওঁতে আমাৰ সমসাময়িক প্ৰয়োজনীয়তা আৰু পৰিস্থিতিৰ মাজত কেনেদৰে এক আদৰ্শৰ জৰিয়তে পৰিচালিত হ'ব তাৰ বিষয়ে ভবা চিন্তা কৰা মানুহ জনেই মুনীন বৰকটকী। Susan Sontag এ Against Interpretation অত ব্যাখ্যাৰ পৰিসৰক যিদৰে গঢ়ি পিটি লৈছে, তাৰ এক সাৰ্থক উদাহৰণ হ'ল মুনীন বৰকটকী । তেওঁ ব্যাখ্যাক বুদ্ধিৰ খেলো বুলি ধৰা নাই, তাৰ বিপৰীতে তেওঁ এই ব্যাখ্যাৰ যোগেদি জীৱনৰ মৌলিক সত্যবোৰক প্ৰসাৰিত অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি বুলি পঢ়ুৱৈক পতিয়ন নিয়াব খুজিছে। মাৰ্ক্সবাদ আৰু ফ্ৰয়েডৰ তত্ত্বই যি আক্ৰমণাত্মক কৌশলেৰে মতৰ বৈধতা সাব্যস্ত কৰিবলৈ সকলো ধৰণৰ উদাহৰণৰ মাজেৰে যুক্তিৰ জালখন মেলিব খোজে , মুনীন বৰকটকীয়ে তাৰ বিপৰীতে চিন্তাৰ আখলত মানৱতাবাদী দৃষ্টিকোণক ওপৰত স্থান দিছে। সেইবাবে তেওঁ পাশ্চাত্যৰ শক্তিশালী মনীষীসকলৰ মানসিক সান্নিধ্যত থাকিও দুজন ব্যক্তি সম্পৰ্কে আমাক সচেতন কৰি দিব খুজিছে।

এজন মহাত্মা গান্ধী আৰু আনজন নেহৰু । তেওঁৰ দুখন চুটি ৰচনা " গান্ধীজী : এটি অভিমত " আৰু
"নেহৰুৰ আদৰ্শ" ৰ মাজত তেওঁৰ চিন্তাৰ ঐক্য সূত্ৰ ডাল বিচাৰি পাব পাৰি। তেওঁ এইক্ষেত্ৰত আধুনিক স্পেনীয় চিন্তাজীৱী চালভাদৰ ডি মেডেৰিয়াগাৰ এষাৰ কথা উদ্ধৃত কৰিছে । কথাষাৰ হল – গান্ধী এজন জীৱনৰ মানুহ (a man of life) । বৰকটকীয়ে গান্ধীৰ বিষয়ে আৰু এটা উদ্ধৃতি এই চমু ৰচনাত ব্যৱহাৰ কৰিছে । কথাষাৰ হল – the most symbolic man of our day । বৰকটকীয়ে অতি সঠিক ভাৱে লক্ষ্য কৰিছিল যে নীতিৰ কাৰণে নীতি প্ৰণয়ন কৰা গান্ধীজীৰ হাবিয়াস নাছিল । তেখেতৰ নীতি আছিল জীৱন আৰু সমাজক উন্নত আৰু সংস্কৃত কৰিবৰ বাবে । সেয়ে নোহোৱা হলে গান্ধীজীয়ে সক্ৰিয় ৰাজনীতিত প্ৰৱেশ নকৰি স্বামী বিবেকানন্দ বা শ্ৰী অৰবিন্দৰ পথ বাচি লব পাৰিলে হেঁতেন । গান্ধীজীয়ে অহিংস প্ৰতিৰোধৰ কৌশল , ইংৰাজীত technique ব্যৱহাৰ কৰি বোলে মাৰ নোযোৱা ব্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যক একেবাৰে সংকুচিত কৰি পেলালে। কিন্তু আমাৰ সমাজখনৰ ভিতৰখন আৰু তলৰ যিখিন সমাজ, সেই সমাজখনৰ বিশেষ পৰিৱৰ্তন নহ'ল। সেই ক্ষেত্ৰত একেবাৰে শেহতীয়া উদাহৰণটো হ'ল উত্তৰ প্ৰদেশৰ হাথৰাছত সংঘটিত বীভৎস কাণ্ড। আইনে নিজৰ বাট ল'ব আৰু এই কাণ্ডত জড়িত সকলে কঠোৰ শাস্তি পাব। কিন্তু সামাজিক পৰিৱৰ্তন কেতিয়া হ'ব ? এই ক্ষেত্ৰত মুনীন বৰকটকীৰ আলোচনাৰ পৰা এটা মত তুলি আনিব পাৰি। সেই মতটো হল ৰাজনৈতিক জয় যাত্ৰাৰ মাজ বাটত ৰৈ নেতা সকলে পদে পদে শুদ্ধ পথেদি আগ বাঢ়িছো নে নাই, সেইটো ঘূৰি চাব লাগিব। সেই বাবেই গান্ধী চিন্তাৰ প্ৰাসংগিকতা আজিৰ তাৰিখত আটাইতকৈ বেছি। কাৰণ গান্ধীজীয়ে লক্ষ্যতকৈ উপায়ৰ প্ৰতি বেছি চকু দিছিল। মুনীন বৰকটকীয়ে অহিংসা আৰু হিংসাৰ মাজৰ বাট চোৱাত খোজ কাঢ়িবলৈ হ'লে কেনে ধৰণৰ আদৰ্শৰ প্ৰয়োজন সেই বিষয়ত নিজৰ চিন্তা স্পষ্ট কৰি দিছে । বৰকটকীৰ ভাষাত – " মাৰ্ক্স–লেনিনে সৰ্বহাৰাৰ হাতলৈ বিৰাট ভঙা– গঢ়াৰ শক্তি আনি দিলে, বিশ্বৰ বঞ্চিত আৰু প্ৰপীড়িতক বহুলাংশে একত্ৰিত কৰিলে; কিন্তু যি বিৰাট অৱক্ষয়

, ধ্বংষ, উচ্ছদে, ঘৃণা আৰু হিংসাৰ বনিমিয়ত এইবোৰ সংস্কাৰ সাধতি হল, সইে নগিটেভি – বয়িোগাত্মক ফলবোৰৰ বাবে স্থায়ী পৰৱিৰ্তন সূচনা কৰবি নোৱাৰলি৷ "

প্ৰগতৰি সংগ্ৰামত ব্যস্ত আৰু অস্তত্বিৰ সন্ধানত ব্ৰতী যকোনো ব্যক্তৰি বাবে আধুনকি অসমীয়া চতেনাৰ পথকিৃত ৰূপইে মুননি বৰকটকীৰ নামটো আহবি৷ তওঁৰ নাম আহবি এই কাৰণইে যে তওঁ জীৱন যাপনৰ পৰসিৰক বস্তিৃত কৰবি খুজছিে আৰু এই বস্তিৃতৰি বাবইে অসমীয়া চতেনাত তওঁ নজিাধৰণইে জোকাৰণি তুলবি খুজছিে । এই ক্ষত্ৰেত ক'ৰবাত তওঁ অসমৰ জাতীয় আৰু পৰম্পৰাৰ উ□সত চকু দছিে ; আকৌ ক'ৰবাত তওঁ মননশীলতা, বৌদ্ধকিতা আৰু অধ্যায়নুৰাগৰ ত্ৰবিণেী সংগমক সুকীয়া মৰ্য্যদা প্ৰদান কৰছিে৷ নতেৃত্বৰ কোনবোৰ দশিক তওঁ গুৰুত্বপূৰ্ণ বুল ভাবছিো তাৰ প্ৰত্যক্ষ ইংগতি তওঁৰ " নহেৰুৰ আদৰ্শ" নামৰ চুটি ৰচনা খনত আছে । সাহত্যিৰ ছাত্ৰ হচিাপে জাৰ্মান মনীষী গ্যটেৰে বশ্বি নাগৰকি , ৰবীন্দ্ৰনাথৰ বশ্বি চতেনা ইত্যাদৰি সতৈে তওঁৰ গভীৰ পৰচিতি আছলি । এই বাবইে তওঁ পণ্ডতি নহেৰুৰ মাজত বশ্বি চতেনা আৰু বশ্বি ভাতৃত্বৰ পৰস্কিাৰ সমন্বয় দখো পাইছলি । Nayantara Sehgal সম্পাদতি Nehru's India (2015) নামৰ কতিাপখন পঢ়বিলৈ লৈ বৰকটকীৰ এই দুখৰীয়া ৰচনাখনৰ কথাই মনলৈ আহছিে । ইয়াত মুনীন বৰকটকীয়ে নহেৰুৰ এক উদ্ধৃতকি বশিষে গুৰুত্ব সহকাৰে উল্লখে কৰছিে । উদ্ধৃত টো হল " স্বাধীন দশে এখনে গোষ্ঠীনৰিপক্ষে নীত অনুসৰণ কৰবি লাগবি৷ কন্তিু সামাজকি ন্যায়ৰ বাবে সংগ্ৰাম , গণতন্ত্ৰৰ সম্প্ৰসাৰণ, নজিৰ দশেৰ পৰা দাৰদ্ৰ্যি দূৰীকৰণ – এইবলিাক লক্ষ্য সতৈে সম্বন্ধ নাৰাখ শূণ্যতা বচিৰণ কৰা আন্তৰ্জাতকিতাই কোনো উপকাৰ নকৰে । বৰকটকীয়ে তা□পৰ্য পূৰ্ণ ভাৱে লক্ষ্য কৰছিে যে গোষ্ঠীনৰিপক্ষেতা, ধৰ্মনৰিপক্ষেতা আৰু আন্তৰ্জাতকিতা – নহেৰুৰ এই তনিটিা আদৰ্শ ভাৰতৰ বাবইে নহয়, গোটইে বশ্বিৰ বাবইে সময়ৰ অমূল্য আহ্বান বুল পৰগিণতি হৈ থাকবি৷ মুনীন বৰকটকীৰ এনে সংপৃক্ত উপলব্ধৰি কাৰণইে এই কথা জানবিলৈ মন যায় যে তওঁ কদিৰে Nayantara Sehgal ৰ দ্বাৰা সম্পাদতি এই গ্ৰন্থৰ মূল্যায়ন কৰলি হতঁনে৷ মুননি বৰকটকীয়ে তওঁৰ বষিমতি ব্যতক্ৰিম নামৰ গ্ৰন্থ খনৰ বাবে ১৯৮৫ চনত অসম প্ৰকাশন পৰষিদৰ বঁটা লাভ কৰছিলি৷ মই ততেয়িা পঞ্চম শ্ৰণেীৰ ছাত্ৰ৷ ডফিু চৰকাৰী মহাবদ্যিালয়ত কাম কৰা মোৰ দাদা প্ৰদীপ খাটনয়িাৰে তওঁৰ ব্যক্তগিত সংগ্ৰহৰ পৰা কতিাপখন উলয়িাই চকু ফুৰাইছলি৷ মইও সুযোগ পাইছলিো৷ দাদায়ে তখেতেৰ ভাষাৰ কথা কছৈলি । কতিাপখনৰ দুটামান শব্দ মোৰ এতয়িাও মনত আছে৷ যনে – ডাঙৰীয়া অসমীয়া, বায়ো ডাটা, ডকো বজে, ইত্যাদ । পৰৱৰ্তী সময়ত কতিাপখন পঢ়ছিলিোঁ । তওঁৰ কছিুমান পৰ্যবক্ষেণ যনে gracious living , old world courtesy ইত্যাদি মনত ৰৈ গছৈলি । ৰচনা লখিক সত্যনাথ বৰাৰ আগত অসমীয়া ' বকেন ' শব্দ ব্যৱহাৰ কৰবিলৈ মই তওঁৰ পৰা শকিছিলিো । মুননি বৰকটকীৰ বাকী লখিাবোৰ বহু দনিৰ পছিত হে পঢ়ছিলিোঁ । তওঁৰ জাতীয় চতেনাৰ কথাবোৰ লাহে লাহে বুজ উঠছিলিো । তওঁ লখিছিলি - " অসমীয়াৰ স্বভাৱ সুলভ প্ৰচাৰ বমিুখতিা আৰু নজিৰ ভতিৰতে কাৰোবাক ডাঙৰ বা মহান বুল জান আৰু জনাই থলইে হৈ বুল থকা আত্ম সন্তুষ্টৰি ভাৱৰ ফলত আমাৰ কতজন ঐতহিাসকি ব্যক্ত যে আজকিোপতি সৰ্বভাৰতীয় দৃষ্টৰি পনিৰ পৰা অনাদৰ বা অৱহলোৰ অন্ধকাৰত পৰ আছে নাইবা অজ্ঞাত হৈ ৰৈছে ভাবলিে দুখ লাগে৷ " মুনীন বৰকটকী দৱেৰ এই উপলব্ধৰি প্ৰাসংগকিতা আজৰি তাৰখিত অধকি কাৰ্যকৰী হৈ উঠছিে যনে মনত ভাৱ হয়৷

অৱশ্যে কছিুমান ক্ষত্ৰেত তওঁ মন্তব্য অলপ দৌৰা ধপৰা ধৰণৰ আছলি । পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ সম্পৰ্কে তওঁৰ মূল্যায়ন বৰ সঠকি নহয় বুল মোৰ ব্যক্তগিত ধাৰণা ।

কিন্তু বিষয় বস্তুৰ বৈচিত্ৰ, আগ্ৰহ আৰু প্ৰসাৰিত জীৱন বোধৰ ফালৰ পৰা চাবলৈ গলে মুনীন বৰকটকী অন্তৰ আৰু অন্তৰীক্ষৰ এক প্ৰাসংগিক সংযোগ বিন্দু। ঊনবিংশ শতিকাৰ জ্যামিতিৰ ক্ষেত্ৰত পৰিবৰ্তনৰ সূচনাৰে ফেলিক্স ক্লেইন এ আৰম্ভ কৰা Erlangen program অৰ জেৰ টানি অসমীয়া মননত তেনে ৰূপৰেখা আঁকিব খোজা ব্যক্তি বুলি মুনীন বৰকটকী দেৱৰ ভাবুক গদ্যৰাজি পঢ়ি চোৱাৰ এটা সুযোগ আছে । তেওঁৰ কবিতাৰ দুটা শাৰী বেছ চমকপ্ৰদ –

" মোৰো এই বুকুৰ তলত স্তব্ধ কান্দোন জাগে
কমিউনিষ্টৰ শুকান ওঠঁতে ওঠঁৰ পৰশ মাগে ।"

হয়তো Immanual Kant অৰ বিখ্যাত উক্তিয়ে the starry heaven above and the moral laws within -- ওপৰত তৰা ভৰা আকাশ আৰু অন্তৰত নৈতিক বিধানবোৰ --- মুনীন বৰকটকীৰ মনটো অনুৰণন তুলিছিল । লুইতৰ পাৰৰ মানুহজনৰ মানসিক জগতৰ ঢৌবোৰৰ কথা ভাবিলে জাতিৰ এই মহা সংকটৰ সময়ত মনটো পুলকিত হয়, ক্ষুদ্ৰ স্বাৰ্থৰ পৃথিৱীৰ পৰা ওপৰলৈ উঠিবলৈ প্ৰেৰণা পোৱা যায়। সেয়েই মুনীন বৰকটকীৰ জীৱন চৰ্যাৰ নিৰ্ভাৰ ইংগিত আৰু আমাৰ বাবে অসমীয়া মননৰ মাজত বিচাৰি পাব পৰা এক বাট বুলিব পৰা পথ ।

জ্যোতি খাটনিয়াৰ
৮৪৭২০৫১৩৩৯